

SZABOLCSI GÁBOR:

A TEKNŐKAPARÓ

A kis vidéki városban, hol éle em első éveit morzsolgattam le, gyermekkoromban sokat hallottam mesélni a Teknőkaparóról. Regén meghalt régi, öreg volt ez a Teknőkaparó, akit az Uristen nagy jóstehetséggel áldott meg és az egész világ folyását megmagyarázta a köreje sergio lelkének. Az öreg jós eicében élet es halál ura lehetett, mert az emicé, mint valami súlyos, átkos szellem meg akkor is ránehezedett az emberekre. A Teknőkaparó emlegetése soha sem ment simán, Szertartás kellett ahhoz. Tisztelet és félelem. Mert nagy úr volt a Teknőkaparó. Megszabta az emberek viselkedését. Akik tudtak róla, hozzátartották magukat, mert hittek: hétszer jaj annak, aki összevész a Teknőkaparóval.

A Teknőkaparó alakja mellett, akkor, tiz esztendővel ezelőtt, még élt a városka kisparaszti életének sok más hagyománya. Ruházatban, beszédében, társadalmi felfogásában, a paraszti társadalom hierarchiájában, a felcsiperedő fiatalok esténként még a régi öregek meséin látották kerekedőre szemüket, még a magyar mese-mitológia alakjai festették kalandosra álmukat és szabák meg jövőndő életük fejlődésének útjait.

Azóta nagyot fordult a világ sorja. A kis parasztváros »alföldi kultúrváros« lépett elő. Mozija lett, kettő. Szobrokat emeltek terein és kávéházában esténként a jazz szói. Vasárnap pedig jó pénzt fizet a városka fiatal-sága azért, hogy a legújabb tango, vagy fox ütemre tanuljanak lépést tartani a művelt nyugat al. A városka kétségkívül megindult a polgárosodás útján és gonosz fiúort vágott azok szemében, akik a parasztság polgárosodását sürgették. Mer irtozatos negatívum a magyarság számára a polgárosodásnak ez az útja.

Eltűnt az esti meséből a Teknőkaparó alakja, a mesék egészséges világa. Eltűntek a paraszti hierarchia rétegei, társadalmi szabályai és eltűnt a nyelv. A kis városka parasztságának gyönyörű magyar nyelve. Ehelyett, különösen a szegényparasztság a legkétségbeesettebb szellemi-proletár szinten él. A fiatal lányok a filmek tanulságaképpen Karády ruhákban, Karády tangón és Karády nyelvezettel indulnak neki az életnek. Polgárok lettek. Életük eljesen elszakad a földtől, a paraszti közösségtől! De vajjon polgárok lettek-e valóban?! A polgársághoz hozták-e át valamit előző magatartásukból? Vagy csak csupán filmszínésznői mozdulatok és filmszínésznői hang jelentik a polgárosodás?

A városka polgári fiatalságának

magatartása a legszomorúbb. Nem több, mint a filmek külsőségyvilágának átvetetele. Az utolsó tiz év magyar filmgyártása, az utolsó év néhány filmjéti eltekintve megtekte a magaét. A nemrég megparaszti város népi magyarsága a hitáság számára nem jelent semmi eltagaztatást, programot, kötelező törvény, magatartási, etihatózó normát. Az Anold egyik magyar góca a magyar jövő számára egyelőre halott.

Ugyanebben a kis városban végeztem középiskoláimat is. Középiskolás éveim alatt kissé a középosztályhoz tartozónak artottam magam, es ez, mivel »társaságba« nem járunk, abban nyilvánult meg, hogy lenéztem a Teknőkaparót, a szokásokat, mint az én »lateiner« művelődésemmel össze nem férő ostoba babonát. Gimnazista koromban már a megszokott közös já ékokat sem játszottam régi pajtásaimmal, akik meg mindig ott lánclánc eszterláncoztak a régi, öreg felekezeti iskola udvarán. Elszakadtam tőlük. Az én kis életemben is megindult a polgárosodás. A többi gimnazista társaimban is; hiszen osztályom legnagyobb része helyi fiúkból adódott össze, de mintha összebeszélünk volna, úgy vigyáztunk, hogy régi, keddes játékaink elő ne kerüljenek. Az érettségiig ez a polgárosodási folyamat általában csak erősödött, hiszen a középiskolai oktatásban nem kaptunk irányítót, mely a polgári művelődésünket össze tudta volna kapcsolni eredeti, az elemiből, a kisgyerkelethől hozott régi magatartásunkkal. Ez a magatartás nagyon gyorsan lekopott rólunk. Már gyermekkorunkban. Néhányan, cserkészek, a kamasz-korban, első lázas keresgélések, úhajszólasok idtjén újra magunkra vetjük az iskolán kívüli, cserkészéletbeli művelődéssel kiteljesítettük. De csak néhányan. Minden osztályból hárman, négyen. A többi fiú elveszett. A készülő, nevelődő veze öregeg éppúgy, mint a város ifjúsága. Nyilvánvaló, hogy örönk csak annyira futotta, hogy magunkat, a cserkészcsapatban egymást biztassuk, irányítsuk, a tágabb közösgre nem maradt energiánk. Hogy is maradt volna, mikor neves irólársaságok sem jutnak el sokszor addig, hogy apostollá váljanak. Pedig mögöttük erő, műveltség, sajtó áll. A mi bátoratlan kamaszleptéinket pedig csak a jószándék és az Isten segítő keze irányította. Földi hatalom nem nagyon adta hozzá a pártfogását.

Leír'am két nagy, fontos réteg pusztulását, mely nemcsak az alföldi kisváros, hanem az egész ország ré-

tegeinek pusztulása is. A két réteg közül, mi, kevesek vagyunk a legszerencsebbek. Mi legalább látunk valamit. Meglátjuk a népiség fontosságát, mikor a »Madárka« vagy a »101 magyar népdal« legelőször a kezünkbe akadt, vagy legelőször elolvastuk Szabó Dezső, vagy akármelyiket is a népi folyóiratok közül, könyvtárunk és olvasmányaink nagy részét a néprajz körébe vágó könyvek és cikkek sokasága tette ki ezután. Akár szellemi, akár tárgyi néprajzi is volt, a mi polgárosodásunk útját már helyesebb irányba terelte, mely nem elszakadni akar a népi talajól, hanem a paraszti magyar kultúra és az európai kultúra színtézisét keresi, hogy föl-emelje és európaivá tudja tenni ezt a paraszti magyar kultúrát.

A cserkészletben sokszor megtaláltuk a módját, hogy hogyan formáljuk diákéletet alkotó, formáló elemmé a magyar dalt, a láncot, a játékot, a mesét. Életstílust alakítottunk ki, mely más volt, mint polgárosult társaink életstílusa; népihb volt; és más volt, mint kisgyermekkorai pajtásaink életstílusa: polgáribb volt.

Az egyetemre fölkerülve, természetesen elsősorban a sajátmagunkhoz hasonlóak társaságát kerestük. Egy időben, itt Szegeden a tisztképző cserkészcsapat gyűjtötte össze az új magyar szellem útján haladó hitásaságot. A cserkészcsapatban az új polgárosodás útján nagy lépésben haladtunk előre, mer, egymastól tuggtettemel jutvan ugyanarra az útra, az utnak a nagyvívághoz való viszonyát is meg-tarathattuk; szélesebb »váltataink nyit-tak. Az egyetemi ifjúság a tagos hely-zete. A nagy tömegek nem kapcsolód-tak be az -jsellemű fiatalság munká-jába, arról igen sok esztben semmit, vagy nagyon keveset tudtak és gal, akadály nélkül haladtak a mai köz-zeosztály szellemi útján a magyarságtól egyre elfele. Az egyetemi elő-adások — a bölcsészeti tudományi ka-ron — lehetőségeket adtak, hogy va-laki közelebb jusson, bizonyos órák hallgatóásával a magyarsághemű kul-túra megértése, vagy alkotása felé. Szervezett magyar minőségi embe-nevelés azonban nem volt. Az előadások csak tudományossággyújtottak, és két szakon, az orvosi és matematikai szakon a legkisebb lehetőség sem állt fenn, hogy valaki szaktudományar ki-vül magyarságismerettel foglalkozzon.

Az utóbbi években a SZEI Ma-gyarságismereti Munkaköz-sösségének munkája révén javult a helyzet. A munkaközösség munkája a lányokra is kiterjedt, amire a cser-készcsapa nem vállalkozhatott. A szervezeti keret is megnagyobbodott. A munka lehetőségeit es eredményét egy szervezett közösgség elé tarhatjuk akármelyik pillanatban és megvan a mód arra, hogy felbresszük az em-berekben az új szellem iránt a figyel-met, és a szükségszcrúség érzését is. Az egyetemi ifjúság életében mutat-koznak tehát a legbiztosabb jelek a magyarsághemű polgári élet megalko-tására. Nem akarom azt állítani, hogy e za stílusbotlás minden szegedi egye-temi hallgató életén észrevehető, de bizonyos, hogy az u öbbi években nagy javulás mutatkozott, a javulást azon-ban csak az ifjúság szervezeti életé-nek megújhódása hozta.

Az egyetemi oktatásnak az ifjúság egyetemével szmben hiánya az, hogy nem minden karon biztosítja a ma-gyarságheművelés lehetőségét, csak a bölcsészeti karon. Ha azonban a jogá-szok — más egyetemeken — vagy az orvosok a mai oktatási rend mellett kikerülnek az ország vidékeire, nem ismerik a nép jogi felfogását, sem betegség és halál szemléletével nin-csenek tisztában. A tanár nem ismeri a táj néprajzi képét, pedig az ön ön befolyásolja a növendék lelkét.

Gondolkodásunk itt esatlakozhatik újra hozzá a Teknőkaparó-meséjének, a viseletnek, a hiedelmeknek, a népi lélek kihalásának gondolatához. Mert nemcsak a középiskolai, vagy egyete-mi végzettségű középosztály, hanem a nép, mely eddig a népi magyar kul-túra élét élte, elfordult saját élet-stílusától. Az ország polgárosodása minden rétegben a legveszélyesebb útra lépett.

Mi lehet itt a teendő a javításra?

Gajdi István:

Anyám tekintetéből

Dajkám szunyókál,
Mi ketten Atyámal olvasunk
és asztalunkon békésen pihennek
az összehúzott morzsák.

Angyom a padkán ül,
szoptatja kislfiát. —
Sárga kétely a homlokán
és ajkán törtszárnyú mosoly.

Künn hömpölyög
sűrű, kék köd,

homályos ablaküvegünkön
pillantásaink mély álma röpköd
és tompán koccan sóhajtasainkban
a szegénység.

Esteledik...
s hézagok fényesek és kékek,
a csend hízeglőn dorombol,
a mosatlan edényeknek beszélget,
míg atyám tekintetéből
hosszú kalácsok fonódnak.

Általános dolgokat már sokan meg-irtak előttem. Azt, hogy sürgős segít-ség lehetne a népi értékeket legszé-lesebb rétegek előtt ismertető propa-gandaszolgálat. Ezt az útlat követi a Nemzeti Könyvtár és az Országépítés, de munkájuk, sőt még nevük is alig van benne a köztudatban. Sokat segít-hetnének filmek, meghatározott prog-ramú vándorszínészcsoportok megala-kításával, akik a Muharay-féle színjá-tékok meghonosításával a népi kultú-rának új lendületet is adhatnának. Különösen az Alföldön van szükség mi-nél erősebb öntudatosító munkára. Ki kell alakítani népünkben egy jogos, a zértékek ismeretén alapuló alföldi öntudatot, amely nemcsak kultúra-örizésre, hanem kultúrateremtésre is képes. Ezt a nevelést ifjúságunkon kell kezdenünk. Megszokni már a ka-maszkorban, a magyar életstílust, mely először csak szokás, később a tapasztaláson épülő öntudatá és alko-tásba hajtó erővé válik. Ez a néprajzi hagyománynevelés valamennyi népré-tegben égetően fontos. A mezővá-roska kisparaszti rétegében, a falvak és tanyák lakosságában, és a városi rétegekben is. Az iskolákon kívül: és túl a népmozgalmi szervek feladata ennek az öntudatnak és életstílusnak a kialakítása.

Mindezekhez azonban út vezet. A mi jó magyar útunk.

Az elmúlt évtizedekben az egyke, az öltözet, s az egyén társadalmi ba-jok terjedésében a vezttörteleg példá-jának hatása világosan látszott. Most rajunk a sor, hogy példánk építő le-gyen és megnyissuk a szándékok előtt a visszatat. Ehhez pedig életstílusunk változása kell. Munka, magyar izlés, áldozat. Nagy és pihenéstelen munka, mert ir'ozatos a felelősség!

KOPASZ MÁRTA:
Illusztráció, famet-szet.

